

Οι πολλαπλές όψεις της υλικότητας των παραδοσιακών υφαντών

Νάντια Μαχά-Μπιζούμη
Επίκουρη Καθηγήτρια Λαογραφίας, ΤΙΕ, ΔΠΘ
Πρόγραμμα Υφαντικής Erasmus Crosswarp

Υλική ζωή/υλικός βίος

- Για να δώσουμε σημασία στην καθημερινότητα των ανθρώπων, μέσα από την καταγραφή της τεχνογνωσίας και των επαναλαμβανόμενων πρακτικών που σχετίζονται με την παραγωγή του ενδύματος και τη χρήση του.
- Ο συγκεκριμένος όρος μας οδηγεί στο να προσεγγίσουμε την κοινωνική ζωή των ενδυμάτων, ως προϊόντων, ως εμπορευμάτων, να παρακολουθήσουμε τη βιογραφία τους σ' όλα τα επίπεδα (οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά) και να δούμε τις σχέσεις τους με τις παραγωγικές διαδικασίες, αλλά και με τον ίδιο τον άνθρωπο και με άλλα αντικείμενα, όπως επισημαίνει η Κων/να Μπάδα.

Η υφαντική τέχνη

- Η υφαντική τέχνη, από την επεξεργασία της πρώτης ύλης - μαλλί, βαμβάκι, μετάξι, λινάρι - μέχρι και τη μεταποίησή της σε νήμα και ύφασμα, αντανakλά την πρακτική των μελών μιας κοινότητας για την αντιμετώπιση των βασικών αναγκών και των αναγκών στολισμού.

Οι υφαντικές ύλες, οι τεχνικές της ύφανσης καθώς και τα θέματα στις διακοσμημένες επιφάνειες των υφαντών:

- α) γνωστοποιούν και αναδεικνύουν το πολιτισμικό πλαίσιο της παραγωγής τους,
- β) μαρτυρούν την ιδιοπροσωπία της τοπικής υφαντικής τέχνης όπως αυτή διαμορφώθηκε υπό την επίδραση πολιτισμικών επιρροών, αλλά και την ταυτότητα κάθε κοινότητας και εθνοπολιτισμικής ομάδας,
- γ) ενώ ο τρόπος χρήσης των υφαντών τεκμηριώνει την οργάνωση και τη δομή κάθε τοπικής κοινωνίας.

Τι εννοούμε με τον όρο υλικότητα;

«τη δήλωση της μορφής και των υλικών από τα οποία ένα αντικείμενο αποτελείται, μαζί και των τεχνικών κατασκευής ή μορφοποίησής του, κάθε προσθήκης που μπορεί να έγινε σε αυτό, καθώς και όλων των σημαδιών που άφησε το πέρασμα του χρόνου, ιδιαίτερα δε, της αλληλεπίδρασης με τον άνθρωπο»

Sandra Dudley, «Museum Materialities: Objects, sense and feeling» στο S. Dudley (επιμ.) *Museum Materialities: Objects, Engagements, Interpretations*, Routledge, Λονδίνο 2010, σ. 1-18.

Γιατί παραδοσιακά υφαντά?

- Ο όρος «παραδοσιακός πολιτισμός» έχει μια διάσταση ιστορική, καθώς δίνει βαρύτητα στη μακρά χρονική διάρκεια, που αρχίζει στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και φτάνει, σε κάποιες περιπτώσεις, ως τη δεκαετία του 1950.
- «Οι παραδοσιακές κοινωνικές δομές στο πλαίσιο των οποίων αναπτύχθηκαν οι εκδηλώσεις του παραδοσιακού πολιτισμού υποχωρούν σταδιακά μετά την δημιουργία του ελληνικού κράτους, ενώ ουσιαστικά καταρρέουν μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, τον εμφύλιο, την αγροτική έξοδο προς τις πόλεις του εσωτερικού και την μετανάστευση προς το εξωτερικό που ακολούθησαν». (Βλ. <http://hdl.handle.net/10795/1015>
<http://repository.edulll.gr/1015>)

Η υφαντική κατ' εξοχήν γυναικεία απασχόληση, και κυρίως ο αργαλειός ως εργαλείο συνδέονται τοπικά, γλωσσικά και συμβολικά με την τοπική ταυτότητα της κοινότητας από την οποία προέρχονται, και με εκείνη των ανθρώπων που τα κατασκεύασαν

■ Σε δημοτικά τραγούδια

- -Έπες' ο νους σου στο παννί κι ο λογισμός σ' το χτένι
κι εμένα μ' επαράτησες και πλιά δε με θυμάσαι.
-Δε σ' απαρνούμαι, ρήγα μου, πάλε στο νού μου σ' έχω,
σ' έχω γραμμένο στο παννί και στο ξυλόχτενό μου
κι απάνω στην σαΐτα μου σ' έχω ζωγραφισμένο
και μέσα στα μιτάρια μου χρυσοπεριπλεγμένο.

■ Σε μοιρολόγια

- Στον θάνατό της Αμαλίας Κουτσουδόντι, η εγγονή της, Αμαλία Συρίμη, είπε μοιρολόι με το οποίο επαινούσε τη δεξιοτεχνία της γιαγιάς της: «Στολίστρα και ανυφάντρα/φάμπρικα του σπουργίτι/που όλα τα εργόχειρα/βγαίνανε από το δικό σου σπίτι»

■ Σε περιπαικτικά σχόλια

- Διασώζεται σχετικό σχόλιο που απηύθυνε δημόσια σε χορό νέος προς την αρραβωνιαστικιά του, η οποία ανέβαλλε συνέχεια τον γάμο: «Εσύ 'σαι η μπαμπακερή εσύ 'σαι κι η χασένη, η κόρη βάζει το πανί κι η μάνα το ξεφαίνει».
- Ιδιαίτερα, όμως, εύστοχη είναι η απάντηση της κοπέλας:
- «Και τα στουπιά παντρεύονται κι οι απολοναρίδες. Μα τα καφατιανά πανιά, κάθονται στις θυρίδες». (Αυτή που έχει την αξία, δηλαδή, αναμένει την καλύτερη τύχη).

Η υφαντική ως λαϊκή τέχνη

- Κατά τον Μ. Μερακλή η λαϊκή τέχνη είναι:
  - μια σύνθετη και πολλαπλά οργανικά αξεδιάλυτη ενότητα του εργαλείου και του προϊόντος του,
  - του οργάνου και της ενέργειάς του,
  - της αιτίας και του αποτελέσμάτος του.
- Βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα: συλλειτουργία χρηστικότητας και αισθητικής.

- Η σύνδεση των παραδοσιακών τεχνικών με τον όρο λαϊκή τέχνη ως μια εξειδανικευμένη θέασή τους από τα αστικά περιβάλλοντα
- Σύνδεση του όρου λαϊκός με τον αγροτικό κόσμο
- Το συμβολικό πρόσημο του όρου λαϊκή τέχνη και η σύνδεση του όρου με την καλαισθησία

Το εξωακαδημαϊκό ερευνητικό ενδιαφέρον για την υφαντική

- Αγγελική Χατζημιχάλη το 1925, στο «Ελληνική Λαϊκή Τέχνη. Σκύρος». Στο βιβλίο αυτό ασχολήθηκε με το σπίτι και τη χειροτεχνία και ειδικότερα με τη φορεσιά, το κέντημα, την υφαντική.
- Επίσης η ίδια γράφει το 1930 το άρθρο: «Ηπειρώτικη λαϊκή τέχνη», στο περιοδικό «Ηπειρωτικά Χρονικά» όπου αναλύει την υφαντική και κυρίως την κεντητική τέχνη της Ηπείρου
- Το 1927 ο Δημήτρης Λουκόπουλος δημοσιεύει το δεύτερο σημαντικό βιβλίο του για τον υλικό πολιτισμό, με τίτλο, «Πώς υφαίνουν και ντύνονται οι Αιτωλοί». Εκεί δίνει πλήρη και συστηματική περιγραφή όλων των προκαταρκτικών σταδίων της ύφανσης ξεκινώντας απ' την πρώτη ύλη
- Το 1969 ο Κίτσος Μακρής δημοσιεύει στο συλλογικό τόμο: «Νεοελληνική Χειροτεχνία», το άρθρο «Υφαντική» με στοιχεία για τις πρώτες ύλες, τις τεχνικές και τα διακοσμητικά μοτίβα.

Το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον

- Μόλις στα 1965 έχουμε την πρώτη διδακτορική διατριβή για την υφαντική της Άλκης Κυριακίδου Νέστορος με τίτλο «τα Υφαντά της Μακεδονίας και της Θράκης», όπου πραγματεύεται θέματα τεχνικής κι εξετάζει την υφαντική ως διακοσμητική τέχνη
- Η εργασία της Βασιλικής Ρόκου που δημοσίευσε το 1994, «Υφαντική οικιακή βιοτεχνία, Μέτσοβο 18 αι. - 20 αι.» όπου αναλύει τις φάσεις εξέλιξης της υφαντικής στο Μέτσοβο, τις τεχνικές ύφανσης, τα είδη υφασμάτων.
- Η Κ. Κορρέ (2004) εξετάζει την υφαντική του Αιγαίου εστιάζοντας στις υφάντρες και τις ιστορίες τους. Καταγράφει τις περιγραφές των ίδιων των υφαντριών, τις τεχνικές διαδικασίες της ύφανσης, αλλά και της επεξεργασίας του λινού, του βαμβακιού και του μεταξιού, διασώζοντας έτσι πολλές τεχνικές πληροφορίες αλλά και τις ονομασίες και εκφράσεις που χρησιμοποιούνται από τις ίδιες για την τέχνη του υφάσματος.

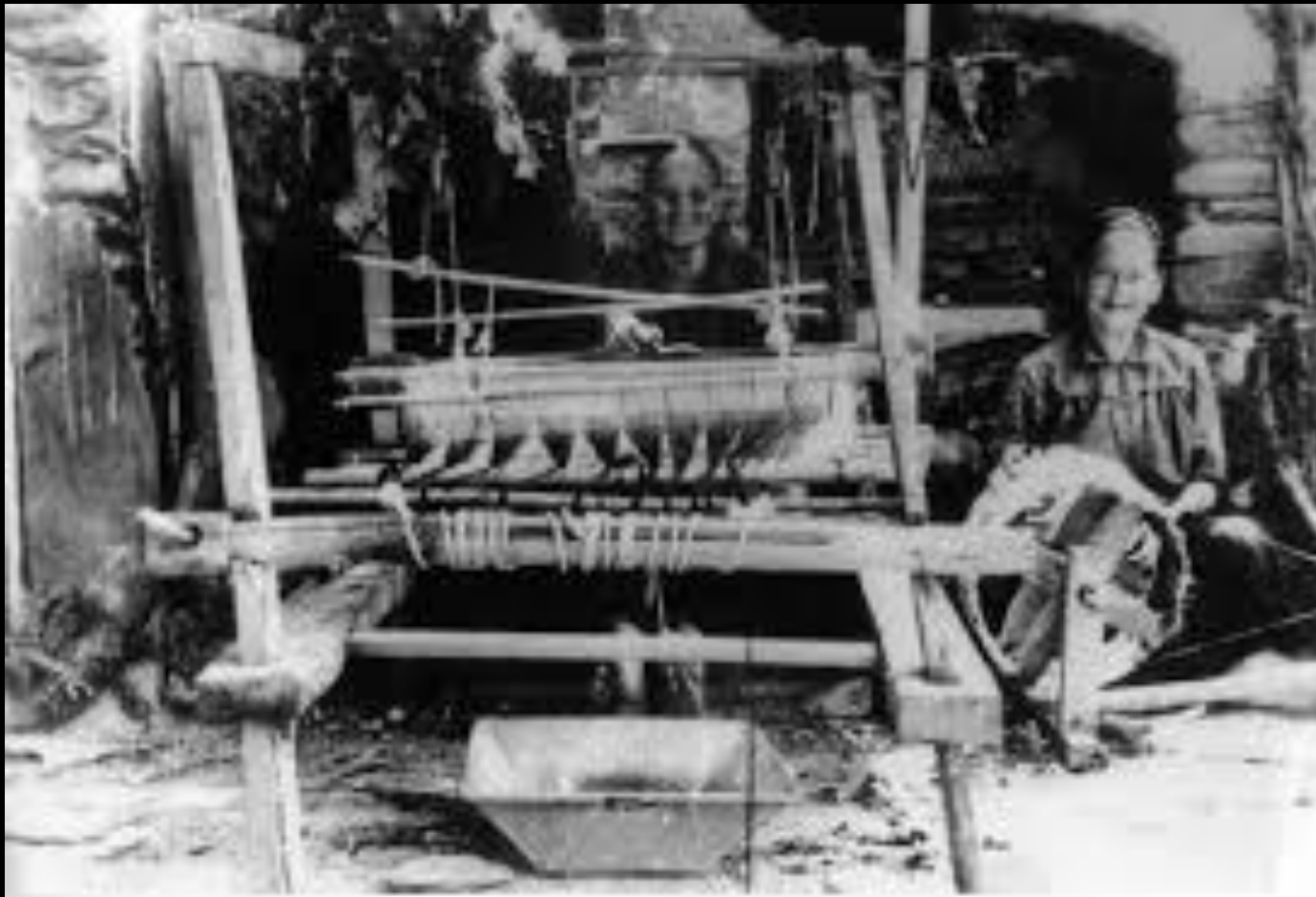

■ Η υφαντική τέχνη άνθισε σε όλη την περιοχή της Ηπείρου και της Αιτωλίας, της Θεσσαλίας, της Μακεδονίας και ακόμη σε πολλά αιγαιοπελαγίτικα νησιά, όπως τη Μύκονο, την Κρήτη. Στην Ήπειρο η υφαντική τέχνη αναπτύχθηκε ως οικιακή κυρίως τέχνη αλλά και εργαστηριακή με την κατασκευή παντός είδους υφασμάτων των οποίων γίνονταν εξαγωγές και στο εξωτερικό.

■ Τα υφαντά ανάλογα με την τεχνική δηλαδή τον τρόπο ύφανσης διακρίνονται σε: α) σκέτα δηλαδή σκέτο ύφασμα χωρίς σχέδιο το οποίο μπορεί να είναι οποιουδήποτε χρώματος, β) κεντητά που το σχέδιο δημιουργείται με τα χέρια από την ανάποδη πλευρά και είναι τα περισσότερα και γ) σταυρωτά όπου οι χρωματιστές κλωστές του στημονιού και του υφαδιού σχηματίζουν τετράγωνα, με ή χωρίς σχέδιο. Οι παραπάνω τρεις κατηγορίες περιλαμβάνουν τα λεπτά υφάσματα και την ύφανση με διάσιμο λεπτών κλωστών με τέσσερα μιτάρια.

Μια τέχνη γυναικεία σε οικοτεχνικό πλαίσιο

Υφαντική σε οικοτεχνικό και επαγγελματικό επίπεδο

- Η υφαντική, στο πλαίσιο της ελληνικής παραδοσιακής κοινότητας, σε οικοτεχνικό αλλά και επαγγελματικό /εργαστηριακό / βιοτεχνικό επίπεδο, αποτελεί, κατά βάση, έργο των γυναικείων χεριών, αναδεικνύοντας έτσι, την έμφυλη διάστασή της.
- Οι άνδρες, στην υφαντική παραγωγική διαδικασία, λειτουργούν, κυρίως, μέσα από τη συντεχνιακή οργάνωση (καζάζηδες, αμπατζήδες, καποτάδες), αφενός, ως τεχνίτες, κι αφετέρου, ως έμποροι, προμηθευόμενοι το ύφασμα, συνήθως, από τους αργαλειούς της υπαίθρου ή τους αργαλειούς της πόλης.

Συντεχνίες καποτάδων

- Γνωστή για τη δραστηριότητά της είναι η Συντεχνία των καποτάδων στα Γιάννενα, κατά την πρώτη εικοσαετία του 19^{ου} αιώνα, με τα σαράντα μέλη της να βρίσκονται σε ανταγωνισμό με τους καποτάδες του Μετσόβου, του Συρράκου και των Καλαρρυτών.
- Εξίσου γνωστή είναι και η δραστηριότητα της συντεχνίας των καποτάδων του Συρράκου, η οποία αρχίζει να αποκτά βιοτεχνικά χαρακτηριστικά στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, φτάνοντας στην κορύφωσή της τον επόμενο αιώνα, με εργαστήρια στα Επτάνησα (στη Ζάκυνθο, στη Κεφαλονιά, και στην Κέρκυρα) και με καταστήματα πώλησης καπών στην Ιταλία.

Ο αργαλειός

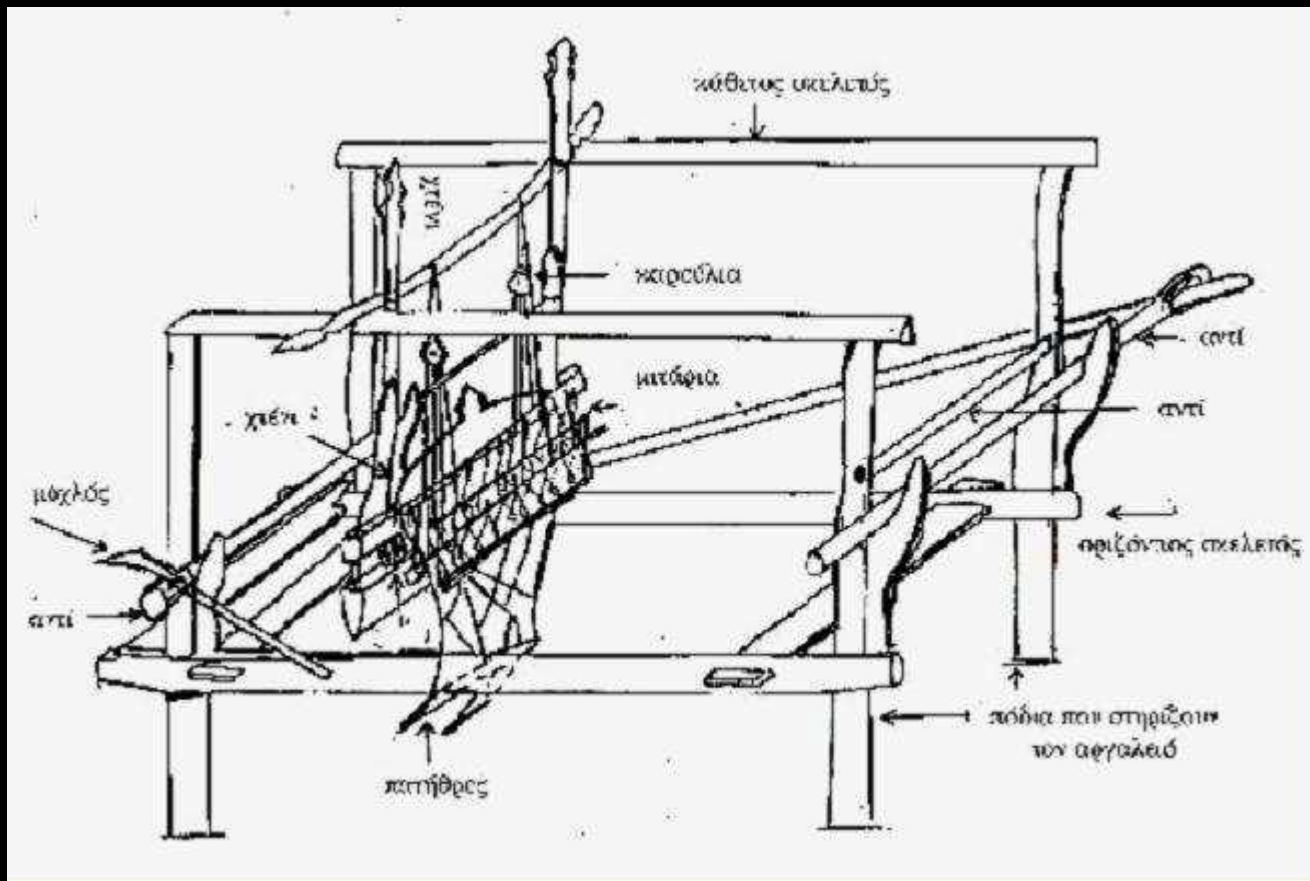
■ Τα ελληνικά υφαντά είναι στην πλειονότητά τους έργα του πιο διαδεδομένου αργαλειού στον ελλαδικό χώρο, του λεγόμενου *καθιστού*. Ο οριζόντιος καθιστός αργαλειός απαντάται με την ίδια βασική μορφή στα περισσότερα μέρη της Ελλάδας, συχνά με διαφορετικές ονομασίες (*ανυφανταριό, αργαστήρι, εργαλί, κρεβαταριά, γούφα* κά), καθώς και με διαφορετικές τις ονομασίες των εξαρτημάτων του από τόπο σε τόπο.

Είναι ένα απλό ορθογώνιο σύστημα που στηρίζεται σε τέσσερα κάθετα ξύλινα δοκάρια, συνδεδεμένα με τέσσερα χοντρά ξύλα χαμηλά και άλλα τέσσερα στην κορυφή. Πάνω σ' αυτό το σύστημα τοποθετούνται πολυάριθμα εξαρτήματα. Απαραίτητα για την ύφανση είναι το χτένι, που κανονίζει την απόσταση των νημάτων του στημονιού μεταξύ τους, και τα μιτάρια, που ανεβοκατεβάζουν τα νήματα του στημονιού εναλλάξ, δημιουργώντας ένα άνοιγμα, μέσα από το οποίο περνάει η σαΐτα με το υφάδι.

Εξαρτήματα του αργαλειού

Ο αργαλειός αποτελείται από πολλά εξαρτήματα. Όταν όλα αυτά τοποθετηθούν σωστά στην κατάλληλη θέση και προστεθεί στο τέλος το στημόνι, τότε ο αργαλειός είναι έτοιμος για να ξεκινήσει η διαδικασία της ύφανσης του υφαντιού.

■ • **Αντιά:** δύο στρογγυλά ξύλα που έχουν διάμετρο 10-15 εκατοστά και καταλήγουν στο ένα τους άκρο να έχουν τετράγωνη μορφή με τέσσερις τρύπες. Στο μπροστινό αντί που αλλιώς λέγεται προστάντι, το συγκρατεί η κουρούνα και εκεί τυλίγεται το υφαντό καθώς φτιάχνεται. Ενώ το άλλο αντί βρίσκεται στο πίσω μέρος και ονομάζεται πισάντι, πάνω στο οποίο τυλίγεται το στημόνι και το συγκρατεί η ποταμίστρα.

- **Χτένι:** Έχει σχήμα παραλληλόγραμμου με ύψος 10-12 εκατοστά περίπου. Είναι κατακόρυφοι ράβδοι, τοποθετημένοι εγκάρσια προς την κατεύθυνση των νημάτων. Αποτελείται από πλήθος μικρών τεμαχίων καλαμιού ή σύρματος που προσαρμόζονται σε δύο στενά παράλληλα τεμάχια σανιδιών, καλαμιών ή ξύλων.

Μιτάρια: Κυλινδρικά ξύλα τοποθετημένα παράλληλα μεταξύ τους. Πάνω στα ξύλα είναι δεμένοι πολλοί λεπτοί σπάγκοι. Χρησιμοποιούσαν άλλοτε δύο και άλλοτε τέσσερα μιτάρια ανάλογα το υφαντό.

■ **Ξυλόχτενο:** δύο οριζόντια ξύλα με αυλακιές. Αυτά δένονταν κάθετα με δύο μικρότερα ξύλα. Μέσα τους τοποθετείται κατάλληλα το χτένι το οποίο χτυπάει το υφάδι.

■ • **Σαΐτα:** Είναι μακρόστενο ρομβοειδές ή ελλειψοειδές ξύλο που ήταν σκαμμένο εσωτερικά και κατά μήκος συγκρατεί μια βέργα. Στη βέργα τύλιγαν το βαμβακερό νήμα και έπειτα το πετούσαν μέσα στο στημόνι για να ξετυλιχτεί το νήμα.

■ • **Μασούρι:** Λεπτό ξύλο, μήκους 40-50 εκατοστών που τύλιγαν πάνω του το μάλλινο νήμα και με το πέταγμα περνούσε μέσα στο στημόνι.

■ • **Ποδαρικά:** δύο μικρά ξύλα στα πόδια της υφάντρας που ήταν συνδεδεμένα με τα μιτάρια και τα πατούσαν το ένα προς τα κάτω και το άλλο προς τα πάνω. Έτσι άνοιγε το στημόνι για να περνάει μέσα του η σαΐτα.

Το στήσιμο του αργαλειού δεν ήταν και τόσο εύκολη υπόθεση. Ήθελε σταθερότητα και ζύγισμα, για να μην μετατοπίζεται με τα τραντάγματα που έκανε η νοικοκυρά. Στα περισσότερα σπίτια του χωριού ο αργαλειός ήταν μόνιμα στημένος, κάτω από χαγιάτια (μπαλκόνια), στο κατώι δίπλα πάντα σε παράθυρο και προσωρινά πολλές φορές στην άκρη του δωματίου στο σπίτι.

Εργαλεία επεξεργασίας του μαλλιού

■ Λανάρια-Ξάσιμο

■ Ρόκα

■ Αδράχτι

■ Σφοντύλι

Europeana συλλογή ΠΙΟΠ, λήμμα Λανάρια

■ Λανάρια ξύλινα (δύο τεμάχια) με μεταλλικές εξοχές. Χρησιμοποιούνται για την πρώτη επεξεργασία του μαλλιού και συγκεκριμένα για το πρώτο ξάσιμο

του μαλλιού ή του λιναριού. Αφού το είχαν καθαρίσει με το χέρι, ξεχώριζαν τις μακριές τρίχες από τις κοντές. Το μακρύτριχο μαλλί το έξαιναν με τα χοντρά λανάρια, δύο όμοια λανάρια με μακριά χερούλια και σιδερένια μακριά δόντια. Τα χειριζόταν μια γυναίκα, που τοποθετούσε μια τουλούπτα μαλλί στο ένα λανάρι και με το άλλο τα χτένιζε (ξάγγλιζε), μέχρι να μαζευτεί το μαλλί στο δεύτερο λανάρι.

Ρόκα

■ Ήταν ένα ραβδί που το ένα άκρο του καταλήγει σε δύο κύκλους σε σχήμα Φ που μέσα τους έμπαιναν και συγκρατούνταν οι τουλούπες μαλλί για το γνέσιμο.

■ **Αδράχτι:** Ξύλινη βέργα που έστριβε ο χρήστης για να γίνει κλωστή το μαλλί και στη συνέχεια την τύλιγε.

- **Σφοντύλι:** Στρογγυλό πέτρινο εξάρτημα με τρύπα που τοποθετείται στην δρούγα για να την διευκολύνει στην περιστροφή.

Υφαντικές εργασίες

■ Η ύφανση του πανιού είναι το τελευταίο στάδιο μιας τυποποιημένης σειράς υφαντικών εργασιών (καλάμισμα, διάσιμο, τύλιγμα, μίτωμα κ.ά.), που έχουν ως σκοπό να προετοιμάσουν το νήμα σε *στημόνι* και *υφάδι*.

■ Το νήμα το έβαφαν οι ίδιες οι γυναίκες με φυτικές κυρίως βαφές. Η υφάντρα παρασκεύαζε τα χρώματα από φύλλα, ρίζες, καρπούς ή ακόμη και φλούδες δέντρων και φυτών, σύμφωνα με παραδοσιακές συνταγές (κίτρινο έβαφαν με φύλλα μουριάς, αμυγδαλιάς, ξινομηλιάς ή ροδιάς, κόκκινο με ριζάρι και κρεμέζι = παράσιτο του πουρναριού, μοβ με μούρα, καφέ με καρυδότσουφλα). Τα χρώματα τα σταθεροποιούσαν προσθέτοντας στο νερό αλάτι ή και ξίδι.

■ Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα το εμπόριο κατακλύζεται από τις χημικές βαφές.

Καλάμισμα: Το νήμα
(που έχει γίνει με τη
βοήθεια του αδραχτιού)
σε μορφή θηλειάς
μπαίνει στην ανέμη για
να γίνει το καλάμισμα, να
μαζευτεί δηλαδή με το
ροδάνι σε μικρά
καλάμια.

Τυλιγάδιασμα και
γίδιασμα αποτελούν
τα βασικά στάδια της
προετοιμασίας του
νήματος για την
ύφανση.

Το τυλιγάδιασμα
είναι το μέτρημα του
προορισμένου για
στημόνι νήματος
(στημόνι = οριζόντιο
στοιχείο ύφανσης).

Το γίδιασμα είναι το μέτρημα των κλωστών που ορίζουν το πλάτος του υφάσματος, ώστε να έχουν το ίδιο μήκος.

Γίνεται με παλούκια καρφωμένα στο χώμα, ενώ το νήμα ξετυλίγεται από καλάμια τοποθετημένα σε ξύλινους άξονες με βάση.

Τύλιγμα στο αντί

Το διασίδι (προετοιμασμένο στημόνι για αργαλειό) μαζεύεται σε αλυσίδα και πλακώνεται από τη σβάρνα, ένα ογκώδες αντικείμενο.

Οι ελεύθερες άκρες του δένονται στο πίσω αντί του αργαλειού.

- Ο συνηθέστερος τύπος αργαλειού των Σαρακατσάνων ονομαζόταν μπηχτός ή αργαλειός της γούρνας.
- Ο συγκεκριμένος οριζόντιος τύπος αργαλειού συναντάται συχνά σε μετακινούμενους πληθυσμούς, καθώς, για λόγους πρακτικούς, μπηγόνται στη γη τα πλάγια στηρίγματά του, οι κορμοί, από όπου στηρίζονται τα εξαρτήματα του αργαλειού, όπως το αντί, τα μιτάρια, τα καλαμίδια, το χτένι κ.λπ. Σε αυτόν τον τύπο αργαλειού, η υφάντρα κάθεται σε μια γούρνα (λάκκο), προκειμένου η χαμηλότερη τοποθεσία να την εξυπηρετεί ως προς τις πατήθρες του αργαλειού

- Η αρχή της διαδικασίας της ύφανσης για τις Σαρακατσάνες συμπίπτει με την ημέρα του κούρου, του κουρέματος των προβάτων, όπου διάλεξαν τα καλύτερα ποκάρια, που αποτελούν τα καλύτερα μαλλιά
- οι Σαρακατσάνοι θεωρούσαν τα μαλλιά του μήνα Μαΐου τα καλύτερα σε ποιότητα και προτιμούσαν τα μαλλιά από μαύρο πρόβατο, γιατί παρήγαγαν υφαντά πιο ζεστά που αντιστέκονταν στις συνθήκες της δύσκολης ζωής τους.

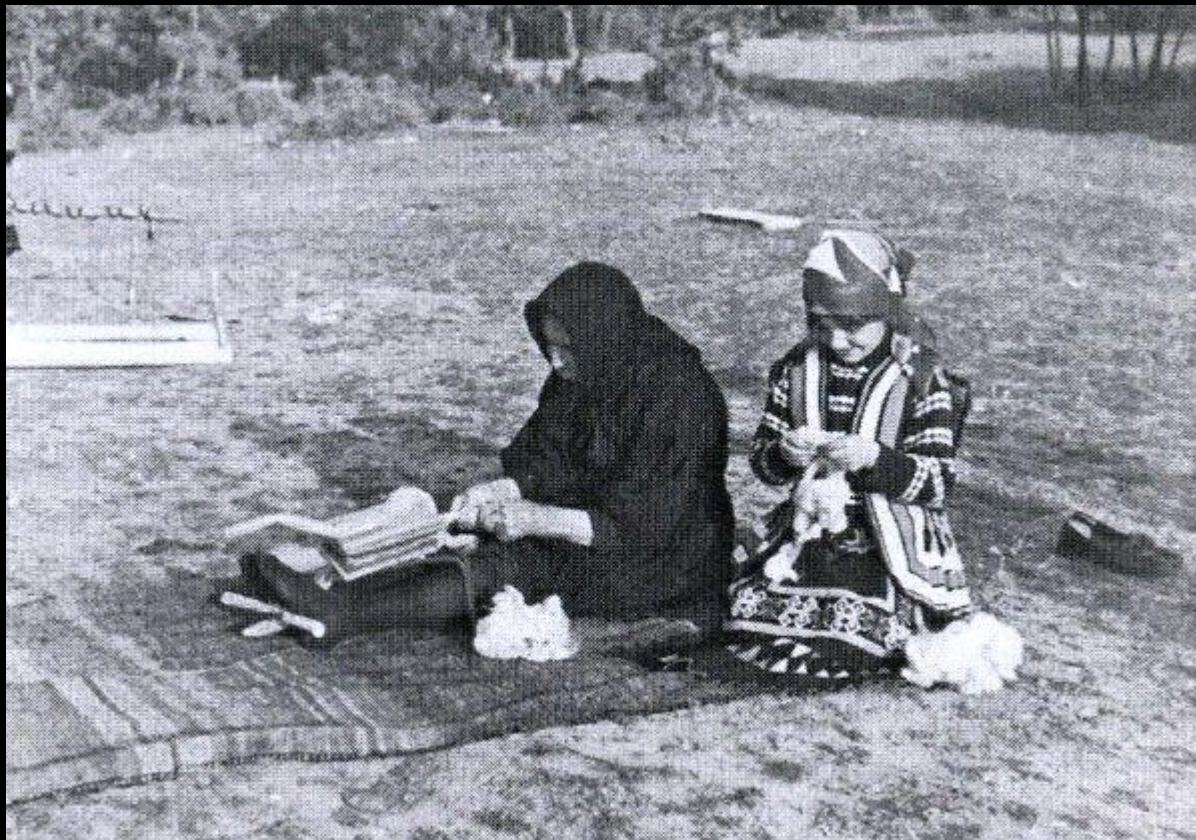
Πλύσιμο μαλλιών

Ξάσιμο μαλλιών

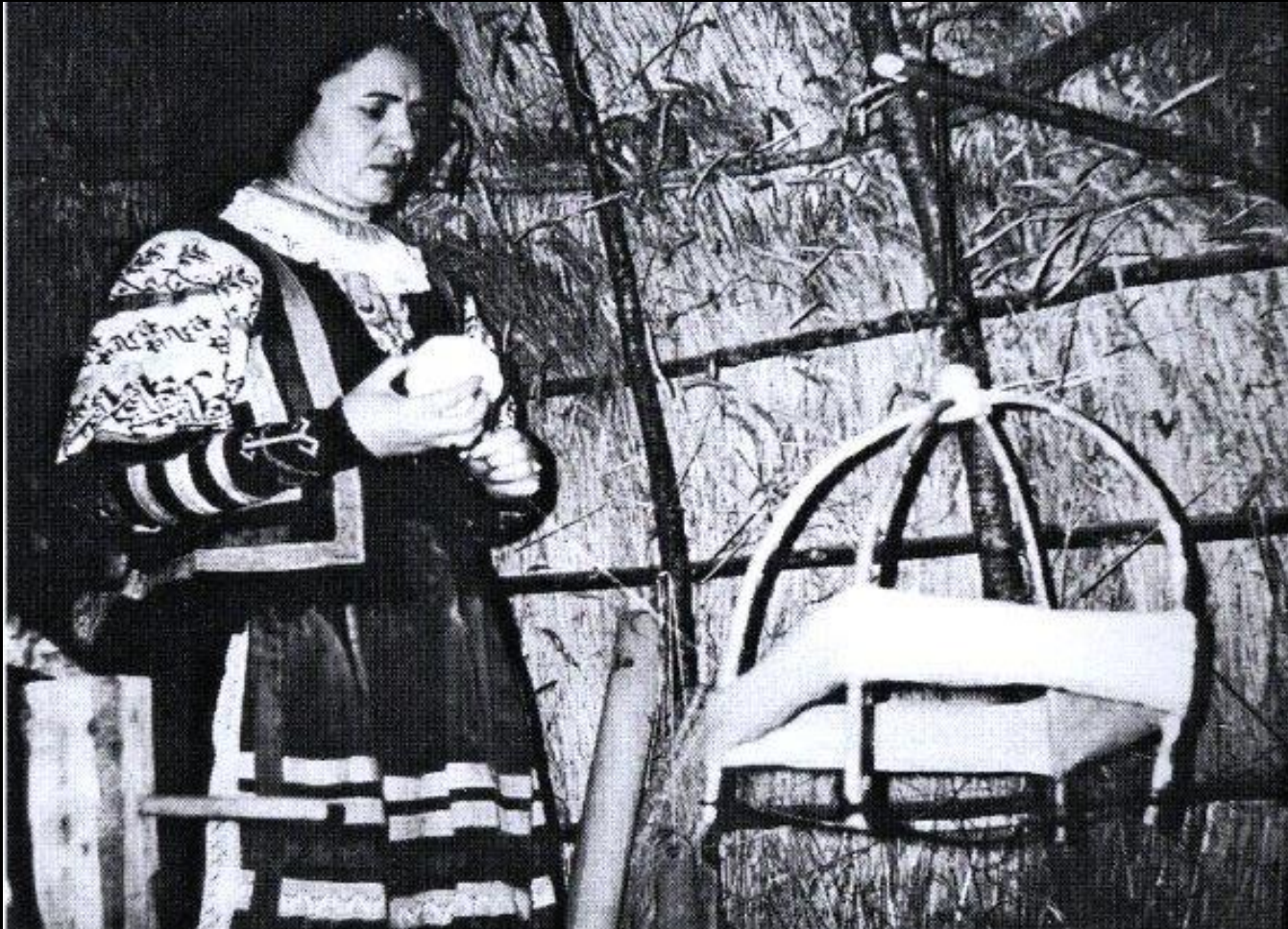
Λανάρισμα μαλλιών

Γνέσιμο

Κουβάρισμα από την ανέμη

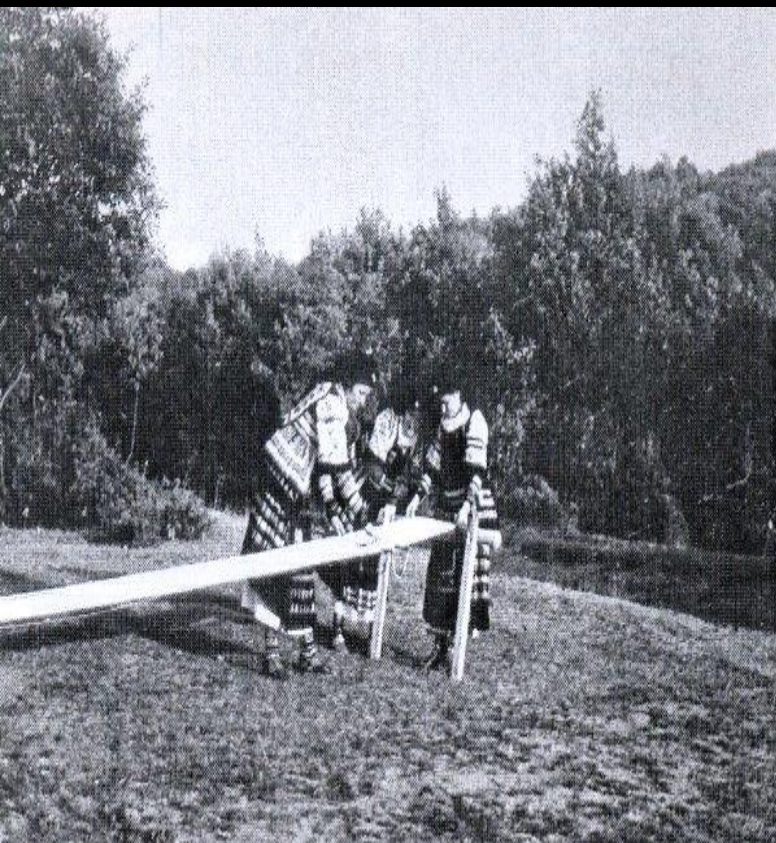
Ίδιασμα της κλωστής (στημόνι)

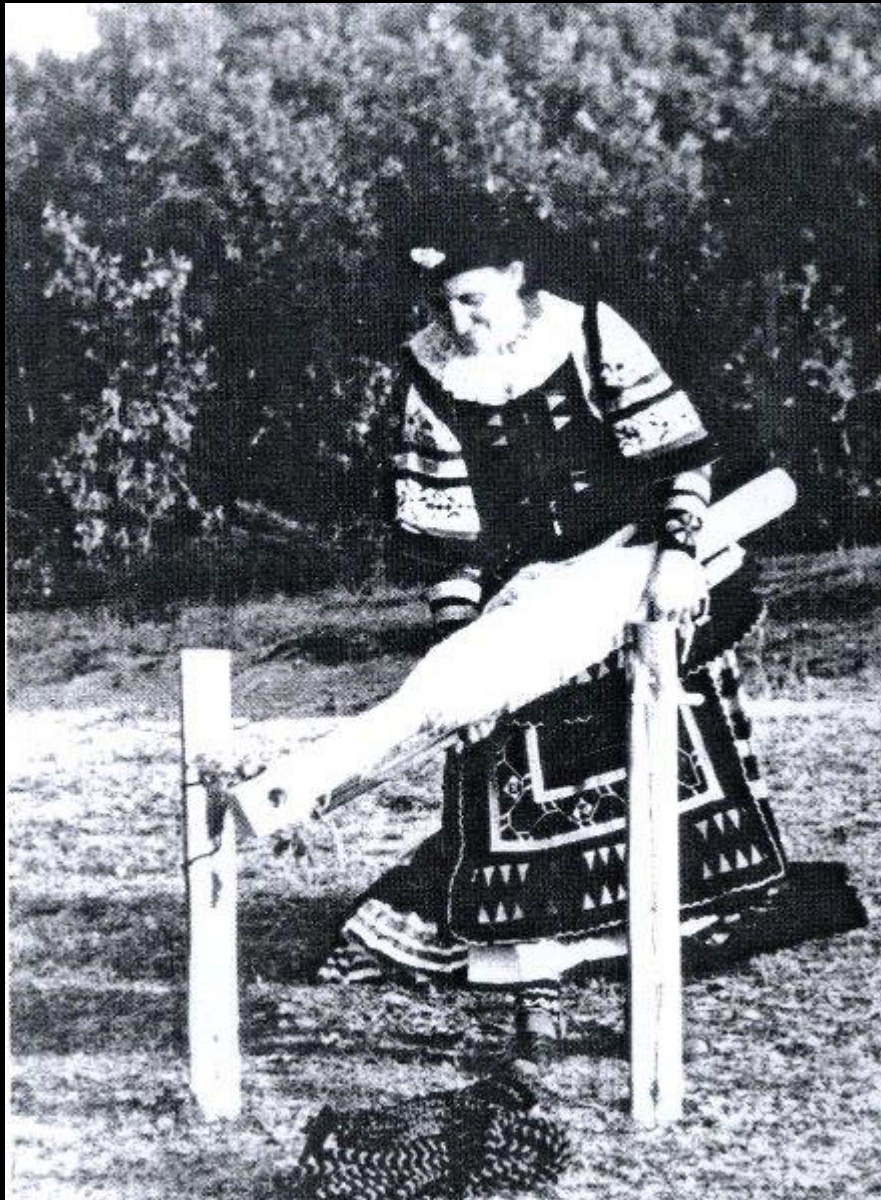
Μάζεμα της κλωστής (του διασιδιού) μετά το ίδιασμα,
για να πάει για τύλιγμα.

Τύλιγμα του διασιδιού.

Μετά το τέλος του
τυλίγματος του διασιδίου
η Σαρακατσάνα κάνει με
το αντί το σχήμα του
σταυρού, αφού από πιο
μπροστά έχει βάλει στην
κεφαλή του αντιού
πράσινα φύλλα ή χλόη.

Υπάρχουν 14 κατηγορίες υφαντών, σύμφωνα με το υλικό που παραθέτει στη σελίδα το Λαογραφικό Μουσείο των Σαρακατσάνων στις Σέρρες <http://www.sarakatsani-folk-museum.gr/>.

Φουστίσιο. Ύφασμα για γυναικείας φούστες. Γίνεται με κλωστή γνεσμένη, πολύ ψιλή από φινό μαλλί.

Κλαρωτό. Ύφασμα για ανδρικά ρούχα από φινό μαλλί.

Δίμητο. Ύφασμα για ανδρικά ρούχα από φινό μαλλί.

Κουπιαστό. Ύφασμα για ρούχα ανδρικά με σχήματα ρόμβου, φτιαγμένο από φινό μαλλί.

Κάλτσινο. Ύφασμα φτιαγμένο από χοντρή κλωστή για να χτυπιέται στο μαντάνι για να γίνει πυκνό. Το χρησιμοποιούσαν για ανδρικές κάλτσες, σεγκούνια, γυναικεία τσαμαντάνια και ποδιές παναούλες.

Τρουβαδένιο. Ύφασμα για τρουβάδες σε σχέδιο καρό, φτιαγμένο από φινό μαλλί μαύρο και νήμα άσπρο.

Ύφασμα για χαράρια, σακιά, για ρούχα φτιαγμένα με ειδικά αχράδια, χρωματιστές φαρδιές ρίγες, και για δισάκια με διαφορετικές ρίγες. Όλα φτιαγμένα από φινό μαλλί.

Ύφαιναν υφάσματα για αλευροσάκια, σακιά για μαλλιά, για τα οικιακά σκεύη και σακιά τουλουμοσάκια με τα οποία κουβαλούσαν το τυρί που ήταν μέσα στα τουλούμια.

Ύφασμα για στρώματα, τσόλια. Το ύφασμα αυτό γίνονταν με στημόνι πρόβειο και υφάδι από χοντρή κλωστή επίσης από πρόβειο μαλλί και άλλοτε από γιδίσιο. Όταν το χτυπούσαν στην νεροτριβή γίνονταν πολύ πυκνό και **Καρπέτες**. Ήταν στρώματα διακοσμητικά. Γίνονταν όχι με την σαΐτα αλλά κρατώντας στο χέρι πολύχρωμες κλωστές (πεδολόγες) κάνοντας εναλλαγές για να γίνεται το σχέδιο

Ύφαιναν στον αργαλειό, χωρίς το ξυλόχτενο με ένα ξύλο που λέγεται κρούστης, **ζώστρες** για τα σαμάρια και τις σέλες περίπου έξι πόντους φάρδος. Επίσης ύφαιναν **καλτσοδέτες** για τις ανδρικές κάλτσες και τις φουστανέλες περίπου 2 πόντους φάρδος.

Το παραγόμενο υφαντό Τι δηλώνουν οι ονομασίες του

Οι ονομασίες των υφαντών δηλώνουν:

- την ύλη (π.χ. κουκουλάρικο, φαδομέταξο),
- το χρώμα (π.χ. γεράνιο),
- τη διακόσμηση (π.χ. ριγωτό, λουρωτό, ουγιωτό),
- τη χρήση (π.χ. σωπανίσιο, μεσάλι)
- και την προέλευση (π.χ. χιώτικο, χοντρό δηλαδή βαμβακερό υφαντό από τη Χίο, φυθκιώτικο).

Φυθκιώτικο υφαντό

- Το φυθκιώτικο είναι το πιο γνωστό είδος κυπριακού υφαντού. Το όνομά του προέρχεται από το χωριό Φύτη που φαίνεται ότι έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξή του. Τα φυθκιώτικα υφαντά χαρακτηρίζονται από πολύχρωμες γεωμετρικές ανάγλυφες ή πλουμιά, όπως ονομάζονται από τις υφάντρες, που σχηματίζονται σε βαμβακερό ύφασμα φυσικού χρώματος.
- Τα πλουμιά έχουν κυρίως έντονα χρώματα: μπλε, κόκκινο, πράσινο, πορτοκαλί και κίτρινο. Γίνονται κατά την ύφανση με τη χρήση χοντρών χρωματιστών κλωστών ή «φυτιλιών» τα οποία τοποθετούνται από την υφάντρια ανάμεσα στα νήματα του στημονιού.
- Το φυτιώτικο υφαντό κατασκευαζόταν κυρίως στο χωριό Φύτη, εξ ου και η ονομασία, και γειτονικά χωριά, καθώς και σε άλλες περιοχές της επαρχίας Πάφου. Χρησιμοποιείτο επίσης και στη χερσόνησο της Καρπασίας, όπου τοποθετείτο κατά μήκος της κάτω πλευράς του «βρατζιού» των γυναικών, χαρακτηριστικό της τοπικής παραδοσιακής φορεσιάς. Αυτά τα σχέδια, που ήταν πολύ πυκνά, λέγονταν «πεφκωτά» (σαν χαλί).
- Σήμερα το φυτιώτικο υφαντό κατασκευάζεται σε μικρή κλίμακα στην επαρχία Πάφου, κυρίως στο χωριό προέλευσης του. Επίσης κατασκευάζεται από αριθμό γυναικών που έχουν εκπαιδευτεί από την Υπηρεσία Κυπριακής Χειροτεχνίας

Η διακόσμηση των υφαντών

- Ο πιο απλός τύπος ενυφασμένου διάκοσμου είναι ο λεγόμενος ριγωτός ή λουρωτός (διακόσμηση με οριζόντιες, πλατιές ή στενές, χρωματιστές ρίγες (λουρίδες), οι οποίες σχηματίζονται από το πέρασμα με τη σαίτα χρωματιστών υφαδιών ανάμεσα στα στημόνια.
- Ουγιωτά ή ουγιαστά ή με κενάρια ονομάζονται τα υφαντά των οποίων οι ρίγες είναι στο στημόνι,
- Ταρακλιά, όταν οι ρίγες τους μοιάζουν με τα δόντια της χτένας,
- Νταμάτα ή ανταμωτά ή σαντρατσωτά ή κλουβωτά, όταν οι ρίγες του στημονιού «ανταμώνονται» με τις ρίγες του υφαδιού σχηματίζοντας τετράγωνα σε διάφορα μεγέθη.

- Απλή ύφανση με ρίγες
- Στην απλή ύφανση το απλούστερο είδος διακόσμησης κατά την ύφανση είναι η εισαγωγή ριγών χρωματιστών ή διαφοροποιημένης ποιότητας νημάτων, στο στημόνι ή στο υφάδι που δημιουργούν ριγέ υφάσματα, ή ο συνδυασμός ριγών και στις δύο κατευθύνσεις για τη δημιουργία καρό υφασμάτων.
- Ρίγες χρώματος ή διαφοροποιημένης ποιότητας νημάτων του ίδιου χρώματος συναντάμε πολύ στα υφάσματα του Αιγαίου, όπως π.χ. με τη χρήση βρασμένου και άβραστου μεταξιού που είναι πολύ διαδεδομένη στη Μ. Ασία, Λέσβο, Σάμο, Κύπρο και σε άλλα μέρη στην Ελλάδα όπου υπάρχει ύφανση μεταξιού. Αυτά τα υφάσματα τα συναντάμε με την ονομασία «μπουρουμτζούκι» που προέρχεται από τη Μ. Ασία, και πολλές φορές χρησιμοποιούνται σε συνδυασμό με άλλες τεχνικές π.χ. κέντημα.

- Ρίγες στο στημόνι
- Λέγονται επίσης και ουγιαστά (ρίγες παράλληλες με την ούγια), με τα κενάρια, τσοσμέδες (βρύση τουρκ.), γιολίδικα δηλαδή δρομωτά (δρόμος τουρκ.) (Κυριακίδου Νέστορος Α., 1965), ορθόσημα.

- Λεπτομέρεια από εσάρπα «μπόλια» από γυναικεία ενδυμασία από τα Μεστά Χίου, χειροποίητη από μετάξι και βαμβάκι, με ρίγες στημονιού που είναι πιο πυκνές και γυαλιστερές από το υπόλοιπο του υφαντού και έτσι δημιουργείται η εναλλαγή διάφανων και πυκνών ριγών - απλής ύφανσης.

■ Τα διακοσμητικά θέματα του αργαλειού ή των «ξομπλιαστών» υφαντών, σχηματίζονται με την υπολογισμένη εναλλαγή υφαδιών σε διάφορα χρώματα για καθεμιά υφαντική σειρά.

■ Τα μοτίβα των υφαντών σχηματίστηκαν με βάση ταυτίσεις ή σχηματοποιήσεις (πουλάκι, καβαλάρης, ψαροκόκαλο, της χελώνας τα πόδια κ.ά.) ή δηλώνουν την αρχική τους προέλευση (Ασπροπόταμος, αγραφιώτικο κ.ά.) ή είναι συνθηματικές (καθρέφτης κ.ά.)

Κανόνες διακοσμητικής

- Η τεχνική της ενυφασμένης διακόσμησης καθορίζεται από γενικούς κανόνες της διακοσμητικής, όπως είναι:
- η συμμετρία, ο ρυθμός, η διάταξη των θεμάτων σε ζώνες και ο φόβος του κενού (*horror vacui*), με τη χρήση παραπληρωματικών θεμάτων.

Η πιο κοινή μορφή συμμετρίας στη λαϊκή υφαντική τέχνη, η διάταξη δηλαδή δύο όμοιων θεμάτων εκατέρωθεν ενός κατακόρυφου άξονα, απαντάται χαρακτηριστικά στα λεγόμενα εραλδικά θέματα, με τις αντωπές ή αντίνωτες ζωικές μορφές τοποθετημένες συμμετρικά στις πλευρές ενός κεντρικού μοτίβου (συνήθως του δέντρου της ζωής με αντωπά ή αντίνωτα πουλιά στις πλευρές του).

Τα υφαντά, ανάλογα με τη χρήση τους, διακρίνονται σε:

α) υφαντά της κατοικίας (σπιτίσια)

β) σε υφαντά της φορεσιάς

γ) σε υφαντά επαγγελματικά

Τη διάκριση αυτή έκανε ο Κίτσος Μακρής

Δισάκι μάλλινο, υφαντό, μονόφυλλο,
ριγέ, με δύο θήκες, με κορδόνι στο
άνοιγμα των θηκών .

Το δισάκι φέρει ενυφασμένο ριγωτό
διάκοσμο σε μαύρο φόντο που
διαμορφώνεται με επαναλαμβανόμενη
εναλλαγή ανάμεσα σε τρεις ρίγες σε
αποχρώσεις μπλε, μπεζ και μπορντώ . Οι
δύο μπορντώ ρίγες εναλλάσσονται με
τις δύο άλλες στο κέντρο του
υφαντού. Ο ριγωτός
διάκοσμος καλύπτει κάθετα όλη την
επιφάνεια του αντικειμένου
Συλλογή ΛΕΜΜΘ

Η παραγωγή των ελληνικών υφαντών, που προορίζονται για τη λαϊκή κατοικία, επηρεάζεται άμεσα από:

- τις κλιματολογικές συνθήκες,
- τις πρώτες ύλες,
- τη διαμόρφωση και την οργάνωση των εσωτερικών χώρων,
- τις πρακτικές και τις αντιλήψεις των χρηστών τους.

Το παράδειγμα των σπιτίσιων υφαντών του Μετσόβου

- Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της ορεινής ποιμενικής κοινότητας του Μετσόβου στην Ήπειρο, όπου η άφθονη διαθέσιμη πρώτη ύλη, το μαλλί, χρησιμοποιείται για υφαντά που απαιτούν το ψυχρό κλίμα της περιοχής και ο εξοπλισμός των εσωτερικών χώρων.

Μετσοβίτικο σπíti

Στο κέντρο του μετσοβίτικου σπιτιού δεσπόζει το τζάκι (μπουχαρές), με την μπουχαροποδιά να καλύπτει οριζόντια το μπροστινό καμπύλο τμήμα της καπνοδόχου του·

πλουμιστά καλύμματα και κλινοσκεπάσματα (χράμια, βαριές βελέντζες και φλοκάτες), και μεγάλες στενόμακρες μαξιλάρες, καλύπτουν τη χαμηλή χτιστή επιφάνεια (μπάσο) εκατέρωθεν του τζακιού, η οποία χρησίμευε ως κρεβάτι αλλά και ως κάθισμα· χράμια τοίχου "ντύνουν" και στολίζουν τους τοίχους του χειμερινού δωματίου (του οντά)· πολύχρωμα κιλίμια και χράμια δαπέδου καλύπτουν τα ξύλινα πατώματα.

Μαξιλάρι από λευκό υφαντό.
Κεντρικό μοτίβο είναι ο πετές με δύο
ανθρωπόμορφα μοτίβα εκατέρωθεν,
με τη μορφή τσολιά. Τη διακόσμηση
συμπληρώνει μπορντούρα με
φυτίκα, κοριτσάκι. Δύο εξωτερικές
μπορντούρες με ρουμπέδες σε
μικρότερο και μεγαλύτερο μέγεθος
πλασιώνουν τον κεντρικό διάκοσμο.
(ΕΛ)

Ίδρυμα Ευάγγελου Αβέρωφ -
Τοσίτσα

Το παράδειγμα των σπιτίσιων υφαντών της νησιωτικής Ελλάδας

- Στη νησιωτική Ελλάδα, εξάλλου, με το ηπιότερο κλίμα, τα μονόχωρα για παράδειγμα σπίτια της Δωδεκανήσου με τον γνωστό υπερυψωμένο σοφά τους, βασικό αρχιτεκτονικό στοιχείο το οποίο λειτουργεί ως χώρος ύπνου και υποδοχής ταυτόχρονα, «ντύνονται» με ελαφριά στρωσίδια, ενώ οι τραβέρσες και τα κιγκλιδώματά του σοφά διακοσμούνται με μεταξοϋφασμένες και βαμβακερές πετσέτες με ποικίλα σχέδια.

Την δε άμεση σύνδεση της υφαντικής με την αρχιτεκτονική του λαϊκού σπιτιού λαμπρά εκφράζει η *στυλομαντήλα* της Καρπάθου, ένα μακρόστενο βαμβακερό ή μεταξωτό υφαντό με ενυφασμένο διάκοσμο σε οριζόντιες ζώνες.

Η *στυλομαντήλα* κρεμιέται από το χτισμένο στύλο του σπιτιού, ο οποίος, καθώς υψώνεται στο εσωτερικό του, από το πάτωμα ως την οροφή, στηρίζοντας το μεγάλο εγκάρσιο δοκάρι της, σηματοδοτεί το διαχωρισμό ανάμεσα στον υπερυψωμένο χώρο του ύπνου και το χαμηλότερο χώρο της υποδοχής

Στα πιο ωραία δείγματα της νεοελληνικής υφαντικής συγκαταλέγονται ακόμη οι κόκκινες κρητικές πατανίες (είδος τρίφυλλου κλινοσκεπάσματος, με ενυφασμένη διακόσμηση στις δύο στενές πλευρές του), οι καρπέτες της Λευκάδας με πολύχρωμα γεωμετρικά μοτίβα, τα βαγιόλια της Σκύρου, οι καλίσιες βελέντζες των Σαρακατσάνων από πρόβειο μαλλί κ.ά.

Υφαντά τοπικών ενδυμασιών

Οι τοπικές φορεσιές, γυναικείες και ανδρικές, γίνονται με υφάσματα που κυρίως τα ύφαιναν οι γυναίκες του σπιτιού, χωρίς να λείπουν και τα αγοραστά υφάσματα από ντόπια εργαστήρια.

Εξαίρεση σε αυτόν το γενικό κανόνα αποτελεί η λεγόμενη *καλή φορεσιά* των αστικών και ημιαστικών κέντρων, που γινόταν από αγοραστά εισαγόμενα υφάσματα.

Ποιοι παράγοντες καθορίζουν το παραγόμενο υφαντό;

- Παράγοντες, όπως είναι η πρώτη ύλη και το κλίμα, καθορίζουν και προσδιορίζουν, και σε αυτή την περίπτωση, το παραγόμενο υφαντό. Το πλάτος του υφάσματος παίζει πρωταρχικό ρόλο στη μορφή του ενδύματος, καθώς, εν συνεχεία, καθορίζει τον τρόπο της ραπτικής εκτέλεσής του.
- Η πρώτη ύλη και η τεχνική της ύφανσης προσδίδουν ταυτότητα στο ένδυμα και παράλληλα σηματοδοτούν και τη χρήση του από διάφορες κοινωνικές ομάδες. Στο Μέτσοβο π.χ. (και όχι μόνο), η παραγωγή και η χρήση του μάλλινου υφάσματος, του *αμπά*, ταυτίστηκε απόλυτα με το ένδυμα των φτωχών στρωμάτων, ενώ η χρήση του μεταξωτού ταυτίστηκε με τα προνομιούχα κοινωνικά στρώματα.

■ Επιπλέον, συχνά, η πρώτη ύλη από την οποία είναι φτιαγμένο το ένδυμα δίνει την ονομασία της και στο ίδιο το ένδυμα.

Για παράδειγμα, το *σιαγιάκι*, ο αμάνικος επενδύτης της καλής γυναικείας ενδυμασίας από την ευρύτερη περιοχή του Πωγωνίου, είναι φτιαγμένος από το καλό μάλλινο υφαντό άσπρο *σαγιάκι*· η *δίμτα*, γυναικείο και ανδρικό ένδυμα του Μετσόβου, φέρει το όνομα το χοντρού μάλλινου υφάσματος, του *δίμιτου*.

Πουκάμισο - πουκάμισο βαμβακομέταξο κουκουλάρικο, υφαντό σγουρό, ουγιωτό υπόλευκο με μπεζ ενυφασμένες ρίγες, κοντό, με μανίκια και μπροστινό άνοιγμα κομμένο

Οι Άμπλιανίτισσες φκειάνουν μια ποδιά πολύ μακρυά• τόσο μακρυά ώστε τις παίρνει απ'τα ποδάρια• σβαρνιέται από καταγής. Ράβουν δυο στενά μακρυά κομμάτια υφαντό μάλλινο δίμιτο ύφασμα, μανταρισμένο και βαμμένο μαύρο ή βαθύ κόκκινο. Τα δυό φύλλα της ποδιάς τα διακρίνει κι από μακρυά κανείς, γιατί δεν κολλιόνται, αλλά συμπιάνονται με σταυροβελονιές αριές που όταν τις βλέπης, νομίζεις πως είναι πλέγμα . Αλλά κι ένα άλλο ακόμα. Τα δυό φύλλα σεραδώνονται στο περιθώριο τους το καθένα χωριστά με μια ταινία από κόκκινα μάλλινα σεράδια.

Έτσι βλέποντας την, βάνεις στην ιδέα, πως δυό ποδιές συγκολλημένες έχεις μπρός σου. Την κάθε μια με δίκη της ζωή και υπόσταση. Τετοιανής λογής ποδιά σου φέρνει στο νου πετραχήλι παπαδίστικο. Για να τη ζώνεται στη μέση η Αμπλιανίτισσα, έχει κολλημένες στις πάνω δυο άκρες λωρίδες από το ίδιο ύφασμα. Τέτοια απλή ποδιά χωρίς κανένα απολύτως κεντίδι συνηθίζεται εδώ πέρα .

Απόσπασμα από το βιβλίο του Δημήτρη Λουκόπουλου
Πως υφαίνουν και ντύνονται Οι Αιτωλοί

Μεσάλα από την Κάλυμνο. Υφασμένη με μετάξι και κεντημένη με μεταξωτά ή μάλλινα νήματα. Την ημέρα του γάμου η νύφη την τοποθετούσε πάνω στον πολίτικο δίσκο με το «ξύσμα», τοπικό κουλούρι που προοριζόταν για την πεθερά.

Ενυφασμένη διακόσμηση

- Η ενυφασμένη διακόσμηση στις τοπικές ενδυμασίες δεν συναντάται ιδιαίτερα, σε αντίθεση με την κεντητή διακόσμηση.

Αξιοπρόσεκτα παραδείγματα αποτελούν ωστόσο οι γραμμένες ποδιές του Σουφλιού (μεταξύ αυτών η *θυμιατή*, διακοσμημένη με μοτίβο που θυμίζει δίωτο θυμιατό), όπως και οι υφαντές διακοσμητικές ζώνες με γεωμετρικά κυρίως σχέδια δουλεμένα με *φαντή βελονιά*, που κοσμούν τον ποδόγυρο της χιώτικης φούστας στα Μαστιχοχώρια της Χίου. Τα σχέδια αυτά είναι γνωστά ως *πλουμιά* στα χωριά Πυργί και Καλαμωτή, και ως *λουράδες* στα Μεστά.

Λουράδες της Χίου

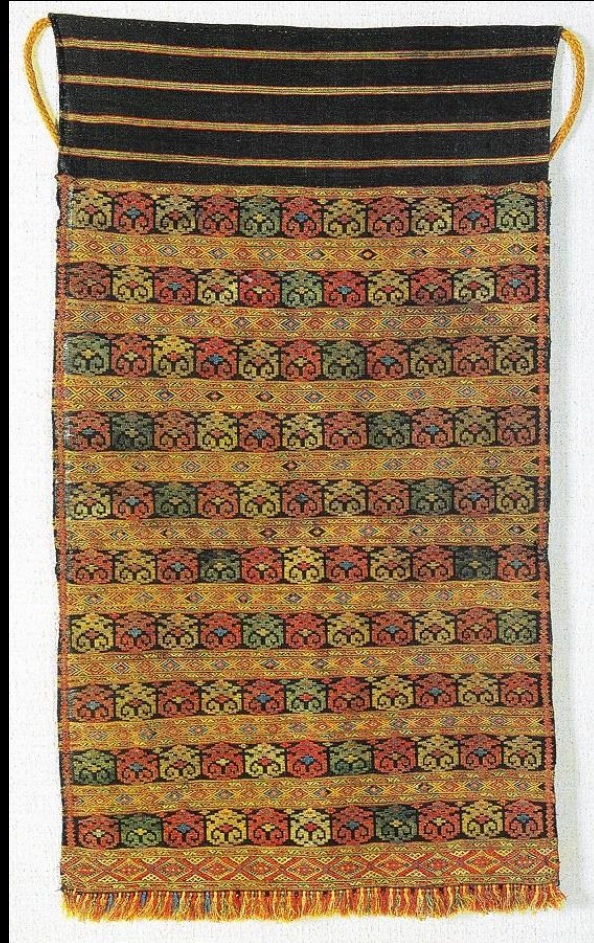

-
- Τα σχέδια είναι κυρίως γεωμετρικά με ιδιαίτερα σχηματοποιημένες γωνίες, πιθανόν γιατί το χρώμα παρεμβάλλεται μόνον παράλληλα στο υφάδι. Κάθε σχέδιο έχει ένα τοπικό όνομα, το οποίο όμως δεν έχει πάντα άμεση σχέση με το μοτίβο που σχηματίζεται. Στην Καλαμωτή συνηθίζονται οι ονομασίες «μικρά μήλα», «μικρά σπίτια», «σταυροί», «τριαντάφυλλα», «παξιμάδια», «κολόνες», «μέλισσες», «τετράγωνα»,
  - ενώ στα Μεστά οι ονομασίες «μισή αστέρα», «καβγάδες», «μισά ψαράκια», «ήλιο», «στεφάνια», «κυπαρίσσια», «εισαγωγικά», «γαρίφαλα».
  - Στο Πυργί συναντάμε τα διακοσμητικά μοτίβα «πεταλούδες», «σαΐτες», «μικρά λουλούδια», «σαλιγκάρια», «φεγγάρια», «τουλίπες», «αστέρια», «κλαδιά», «αγκάθια», κ.ά

Ένδυμα και γαμήλιες στρατηγικές

«Τη νύφη η πεθερά τ' διάλεγε απ' τη θυμιατή π'διά π' φορούσε»

Νυφικό πουκάμισο με τα σαρίδια, Δρυμός Θεσσαλονίκης, αρχές 20ού αι. Συλλογή ΠΛΙ

Οι αρχές της αξιοποίησης φαίνεται ότι αναπτύσσονται στο πλαίσιο μιας «οικονομίας» απαραίτητης στην προβιομηχανική κοινωνία της αυτάρκειας, με τη δημιουργία συνθηκών βιωσιμότητας όπου η πρώτη ύλη χρησιμοποιείται στο ακέραιο.

τα μέρη που φαίνονται, όπως ο ποδόγυρος, η τραχηλιά και τα μανίκια, κατασκευάζονται από μαλλοβάμβακο ή και βαμβακομέταξο υφαντό, ενώ το υπόλοιπο αθέατο τμήμα είναι αλατζαδένιο με ρίγες σε μπλε χρώμα ή και καρρώ.

Συλλογή Μουσείου Μπενάκη

Νυφική ενδυμασία με
«στόφα» ή «καλή βόλτα»,
το πολύπτυχο φόρεμα με
τον κεντημένο φαρδύ
ποδόγυρο, αντιγραφή
από ενυφασμένη
διακόσμηση στόφας.
Σκόπελος, 19ος αι. (ΦΟΡ
226α).

■ Το ένδυμα ως αντανάκλαση των οικονομικών αλλαγών σε μια κοινότητα

Με βάση την έρευνα της Ν. Μελίδου-Κεφαλά

Οι Μάρηδες πάνω από το πουκάμισο φορούσαν την ολόμαλλη τσούκνα ή το βαμβακερό φ'στάνι. Ως τα 1930 σε μια μέτρια προίκα με είκοσι αλλαγιές, φ'στάνια και τσούκνες ήταν μισά-μισά. Αργότερα μια μέτρια προίκα περιλάμβανε 5-6 τσούκνες και τα υπόλοιπα φ'στάνια, βαμμένα στον μπογιατζή.

Το βαμβάκι ήταν πιο φθηνό υλικό απ' ό,τι το μαλλί, καθώς την εποχή εκείνη είχε ξεκινήσει μια φθίνουσα πορεία της κτηνοτροφίας μικρότερων ζώων, που παλαιότερα αποτελούσε το κύριο εισόδημα στα χωριά αυτά.

■ Σημεία κοινωνικής διάκρισης

■ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η γυναικεία φορεσιά του Μετσόβου κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα:

«Ιδίαν και επιβλητικήν, ούτως ειπείν, διαφοράν του ενδύματος παρατηρεί τις εν Μετσόβω διακρίνουσαν τους των διαφόρων τάξεων κατοίκους αυτού.

Και των μεν της πρώτης τάξεως ο επενδύτης (φλοκάτο) φέρει καθ' όλον το μήκος των προσθίων άκρων αυτού και τας μασχάλας εριούχον ερυθρόν,
των δε της δευτέρας φέρει τούτο μέχρι του μέσου,
των δε της τρίτης μόνον μέχρις οσφύος».

(Ιωάννης Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά Μελετήματα*, τ. πέμπτον, μέρος δεύτερον, Μέτσοβον και Σεράκου, εν Αθήναις 1888, 55-56).

Υφαντική τέχνη σε επαγγελματικό/εργαστηριακό επίπεδο

- Η εξέλιξη και η άνθιση της υφαντικής τέχνης στον ελλαδικό χώρο, σε επαγγελματικό και εργαστηριακό επίπεδο, συμπίπτει με την εποχή της γενικότερης ακμής της ελληνικής λαϊκής τέχνης κατά τον 18^ο και 19^ο αι.
- Ιστορικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί και άλλοι παράγοντες εξηγούν τότε την ανάδειξη σημαντικών υφαντουργικών κέντρων (Αμπελάκια, Χίος, Μέτσοβο, Θεσσαλονίκη, Κρήτη, Σουφλί κ. ά). Στα κέντρα αυτά παράγονται υφαντά, τα οποία, με τα μορφολογικά χαρακτηριστικά και την ταυτότητα της ποιότητας που διαθέτουν, ξεπερνούν τα στενά όρια της εγχώριας κατανάλωσης και εισέρχονται σε ένα σημαντικό δίκτυο αγορών και περιφερειών απορρόφησής τους.
- Η παραγωγή και διακίνηση των ελληνικών υφαντών στην ευρύτερη Βαλκανική ρυθμίζονται, κατεξοχήν, από το σύστημα των εποχικών και εβδομαδιαίων εμποροπανηγύρεων κατά τόπους.

- Κατά τον 18^ο αιώνα, η Θράκη και η Μακεδονία αποτελούν ένα απέραντο υφαντουργείο. Η παραγωγή των υφαντών εκεί ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του διεθνούς εμπορίου της εποχής, χάρη στην οργανωμένη δραστηριότητα των συντεχνιών.
- Στη Θράκη, όλη η εγχώρια παραγωγή του χοντρού υφαντού μάλλινου υφάσματος, του *αμπά*, διακινείται από τη συντεχνία των *αμπατζήδων* της Φιλιππούπολης και διοχετεύεται σε αγορές της Συρίας, της Μικράς Ασίας, της Βοσνίας και της Αυστρίας.
- Στη Θεσσαλονίκη παράγεται και εξάγεται σε μεγάλες ποσότητες η γάζα (ψιλό μεταξωτό ύφασμα για πουκάμισα), που συναγωνίζεται σε ποιότητα παρόμοια μεταξωτά της Προύσσας. Οι *μαχραμάδες* και τα *πεστιμάλια* (χνουδωτές πετσέτες μπάνιου) της Βέροιας και της Νάουσας, οι *αλατζάδες* της Κοζάνης και της Νιγρίτας και τα διάφορων ειδών βαμβακερά υφάσματα των Σερρών διακινούνται σε όλη την Τουρκία.

■ Την ίδια εποχή, στη Χίο παράγονται εξαιρετικής ποιότητας δαμασκηνά υφάσματα, μπροκάρ (με ενυφασμένη διακόσμηση πάνω στα βενετσιάνικα πρότυπα), κατιφέδες (κατά τα υποδείγματα της Γένοβας), καθώς και σιρίτια με χρυσόνημα και αργυρόνημα.

■ Στο ελληνικό εξαγωγικό εμπόριο συμπεριλαμβάνονται ακόμη οι αλατζάδες του Τυρνάβου (γνωστοί στις ευρωπαϊκές αγορές ως *bours de Grèce*), καθώς και μεταξωτά και βαμβακερά σταμπωτά, τα οποία διοχετεύονται με τα караβάνια στις αγορές της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης. Ευρεία διακίνηση γνωρίζουν και τα βαμβακερά υφαντά της ευρύτερης περιοχής του Πηλίου, οι μάλλινες κάπες της Ζαγοράς κ.ά.

■ Παράλληλα με τη διακίνηση των υφασμάτων στις ξένες αγορές, γίνεται, την ίδια εποχή, και διακίνηση ημιεπεξεργασμένων πρώτων υλών, η οποία καλύπτει μάλιστα το μεγαλύτερο κομμάτι των ελληνικών εξαγωγών. Αυτές δε οι ύλες, μετά την τελική επεξεργασία τους στις αγορές της απορρόφησής τους, επανεισάγονται, ως έτοιμα υφάσματα πλέον, σε διάφορες περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Παράδειγμα διακίνησης τέτοιων υλών αποτελεί το εμπόριο των ερυθρών βαμβακονημάτων των Αμπελακίων, της Αγιάς και άλλων θεσσαλικών περιοχών με την κεντρική Ευρώπη και, ως ένα βαθμό, με την ανατολική.

Στα τέλη του 18^{ου} αι., οι Έλληνες έμποροι ερυθρών νημάτων αποτελούν ήδη μια ομάδα μονοπωλιακού εμπορίου, καθώς έχουν, σχεδόν αποκλειστικά, την παραγωγή και τη διάθεση των νημάτων στις αυστριακές, τις γερμανικές αλλά και τις ρωσικές χώρες.

Οι Αμπελακιώτες στη βαφή των ερυθρών βαμβακερών νημάτων ακολουθούν μια συγκεκριμένη διαδικασία (τεχνική), η οποία μάλιστα, παίρνει τη μορφή *τεχνικού μυστικού*. Σε γενικές γραμμές, η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει:

- το αρχικό πλύσιμο του νήματος και τον καθαρισμό του από στοιχεία που εμποδίζουν τη «στερέωση» της βαφής.
- τη λεύκανση και τη στύψη,
- την κυρίως βαφική (κατά την οποία, εκτός από τη χρωστική ουσία (*ριζάρι*) προστίθενταν και αίμα βοδιού ή προβάτου με σκοπό την επίτευξη της ζωντάνιας του κόκκινου χρώματος),
- τα τελικά επάλληλα πλυσίματα των βαμμένων νημάτων με μείξη νερού-σόδας ή ποτάσας ή με σαπούνι, και το στέγνωμα σε συνθήκες φυσικού περιβάλλοντος.

Επαγγελματικές σχολές 20ός αι.

- Η παραγωγή *σπιτίσιων* υφαντών και υφαντών της φορεσιάς ατόνησε, εν τέλει, με την αγροτική έξοδο προς τα αστικά κέντρα κατά τον 20ό αι. Πολύ γρήγορα ωστόσο, θα ξεκινήσει μια συντονισμένη προσπάθεια για τη διάσωση της *παραδοσιακής υφαντικής τέχνης* με σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξή της σε ένα δυναμικό τομέα.
- Η Χατζημιχάλη θα προχωρήσει στη δημιουργία Επαγγελματικών Σχολών (*Μαυρογένειος Επαγγελματική Σχολή* στη Σάμο, *Λαμπριάδειος Επαγγελματική Σχολή Ελληνικής Χειροτεχνίας* στο Ζαγόρι, *Τούλειο Παρθεναγωγείο* με τη μορφή *Υφαντικής Σχολής* στο Μέτσοβο, και *Οικοκυρική, Βιοτεχνική, Επαγγελματική Σχολή* το «*Ελληνικό Σπίτι*»), όπου διδάσκονται μαθήματα υφαντικής, κεντητικής, δαντελοποιίας, ραπτικής κ.ά.

Νεομυκονιάτικα υφαντά

■ Μεταπολεμικά, το ενδιαφέρον για την υφαντική δημιουργία αναζωπυρώνεται μέσα στο αναπτυσσόμενο πλαίσιο του φολκλορισμού, ξεκινώντας από τα λεγόμενα νεομυκονιάτικα υφαντά, που κατέκλυσαν την ελληνική, αλλά, κυρίως, την ξένη αγορά. Η εμπορική επιτυχία αυτών των υφαντών οδήγησε σε μαζική παραγωγή «κολλαρισμένων» πανομοιότυπων υφαντών, τα οποία όμως δεν ήταν μοναδικά «έργα χεριών» αλλά μαζικά έργα μηχανών.

- Τα *νεομυκονιάτικα* υφαντά εμφανίζονται την περίοδο 1947-1962. Προϊόν σπιτίσιων αργαλειών (500 περίπου) και προορίζονταν για παρισινούς οίκους μόδας, για χρήση σε haute couture δημιουργίες.
- Τα *νεομυκονιάτικα* παρακμάζουν στις αρχές της δεκαετίας του 1960, σε μια εποχή που η φοκλοριστική ζήτηση άρχισε να γενικεύεται. Η παρακμή οφείλεται στην τουριστική έκρηξη που γνωρίζει την περίοδο αυτή η Μύκονος. Τα χρήματα έρχονται πιο εύκολα από τον τουρισμό και οι αργαλειοί σταματούν να δουλεύουν!

Η διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς Χρήση του παρελθόντος ως εφοδίου για τη δημιουργία ταυτοτήτων στο παρόν

Τα «λειτουργικά» χαρακτηριστικά αυτής της κληρονομιάς

- μέσο αντιμετώπισης των κρίσεων ταυτότητας
στη μετανεωτερικότητα
- μέσο αναζωογόνησης του σύγχρονου κόσμου

- Ανάδειξη της υφαντικής ως στοιχείο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και εγγραφή της στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας
- Η υφαντική τέχνη και η διαφύλαξή της στα Αστερούσια Κρήτης
- Η υφαντική τέχνη για τη δημιουργία κιλιμιών στον όρθιο αργαλειό στο Γεράκι Λακωνίας | 2019

Η θεραπευτική χρήση της υφαντικής

- Η υφαντική χρησιμοποιείται και σε ιδρύματα ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης και σε ομάδες εργασιοθεραπείας. Έτσι στο Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής «Δρομοκαΐτειο λειτουργούν μεταξύ άλλων εργαστήριο υφαντικής και κεντήματος.
- **Εργαστήριο υφαντικής**, που ξεκίνησε το 1994 με το πρόγραμμα “Horizon” και συνεχίζεται σήμερα ως πρόγραμμα του νοσοκομείου. Το εργαστήριο είναι εξοπλισμένο με καθιστούς και όρθιους αργαλειούς οι οποίοι παράγουν χαλιά, και ένα ευρύ φάσμα υφαντών. Από το 2001 στεγάζεται στον ίδιο χώρο με το εργαστήριο υφαντικής, και το πρόγραμμα Υφαντικής – Κεντήματος του «Ψυχαργώς» με ασθενείς-μέλη οι οποίοι διαμένουν στους ξενώνες. Το εργαστήριο διαθέτει μία τεχνίτρια και απασχολούνται 8 ασθενείς.
- Απασχόληση – Κατάρτιση (dromokaiteio.gr)

ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΟΛΦ Ε. (1986), *Ο αργαλειός*, εκδ. ΔΟΜΟΣ, Αθήνα.

ΑΥΔΙΚΟΣ Ε. (2012), «Συρράκο. Οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου», στο βιβλίο του ίδιου *Πολιτισμοί και κοινωνίες της ορεινής Πίνδου*, εκδ. Πεδίο, Αθήνα.

ΓΟΥΡΓΙΩΤΗ Λ. (1997), «Βιοτεχνιών Συνέχειες. Τα σταμπωτά του Τυρνάβου», στο συλλογικό τόμο *Τα ελληνικά σταμπωτά, 18-20ός αιώνας*, Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας, εκδ. Καπόν, Αθήνα.

ΚΑΤΣΙΑΡΔΗ-HERING Ό. (2003), *Τεχνίτες και τεχνικές βαφής νημάτων. Από τη Θεσσαλία στην Κεντρική Ευρώπη (18ος-αρχές 19ου αι.)*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα.

ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ-ΝΕΣΤΟΡΟΣ Α. (1965), *Τα υφαντά της Μακεδονίας και της Θράκης*, Ε.Ο.Ε.Χ., Αθήνα.

ΜΑΧΑ_ΜΠΙΖΟΥΜΗ Ν. (2014), «Υφαντική», στο Ευάγγελος Αυδίκος (επιμ.), *Ελληνική λαϊκή παράδοση : Από το παρελθόν στο μέλλον*, εκδ. Αλέξανδρος, Αθήνα 71-79.

ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ Δ. (1985), *Πώς υφαίνουν και ντύνονται οι Αιτωλοί*, εκδ. «Δωδώνη», Αθήνα-Γιάννινα.

ΜΑΚΡΗΣ Κ. (1960), «Υφαντική», στο συλλογικό τόμο *Νεοελληνική Χειροτεχνία*, Εθνική Τράπεζα Ελλάδος, Αθήνα, 125-151.

ΡΟΚΟΥ Β. (1994), *Υφαντική Οικιακή Βιοτεχνία. Μέτσοβο 18ος αι.–20ός*, Αθήνα.

BEAUJOUR F. (1974), *Πίνακες του εμπορίου της Ελλάδος στην*

